

УДК 657.422:658.153

Олена Колумбет

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ МАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

Досліджене значення ролі облікової політики в системі управління оборотними матеріальними активами.

Ключові слова: облікова політика, оборотні активи, класифікація активів, управління оборотними активами.

Исследовано значение роли учетной политики в системе управления материальными оборотными активами.

Ключевые слова: учетная политика, оборотные активы, классификация активов, управления оборотными активами.

The value of role of registration politics in control system material circulating assets is investigational.

Keywords: registration politics, circulating assets, classification of assets, managements by circulating assets.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою як на макrorівні, так і на рівні окремих підприємств. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління фінансами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання та забезпечували достатній рівень платоспроможності, ліквідності, прибутковості. У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ їх економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності господарювання. Тому одним із найактуальніших завдань у напрямі забезпечення фінансової стійкості вітчизняних підприємств є суттєве вдосконалення управління оборотними активами. Передумовою ефективного управління оборотними активами є досконала сформована облікова політика, яка дозволить досягти оптимальних обсягів наявності оборотних активів для успішного функціонування підприємства. Ведення бухгалтерського обліку та підготовка фінансової звітності має відповідати нормативно-правовій базі, а саме Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1], та розробленим національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку [2]. Важливе місце в організації бухгалтерського обліку беззаперечно належить обліковій політиці, оскільки вона є першим і одним з основних етапів побудови злагодженої роботи підприємства. Необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування та реалізації облікової політики підприємства стосовно оборотних активів зумовили актуальність теми дослідження.

© Колумбет О. П., 2014

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та реалізації облікової політики в системі управління оборотними активами підприємств, знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Барановської Т. В., Бакаєва А. С., Берези С. Л., Білухи М. Т., Бутинця Ф. Ф., Бланка І., Гаврилюка В. М., Голова С. Ф., Гливенка В. В., Житного П. Є., Завгородного В. П., Зубка А., Івченко Л. В., Мниха Є. В., Леня В. С., Лінника В. Г., Кірейцева Г. Г., Кужельного М., Поддєрьогіна А. М., Пушкаря М. С., Соколова Я. В., Сопка В. В., Шеремета А.

Незважаючи на значні наукові напрацювання, доводиться констатувати невідповідність теоретичних та практичних розробок реаліям української дійсності. Так існує низка теоретичних та практичних проблем, які все ще залишаються невирішеними як на рівні економіки в цілому, так і на рівні підприємства, зокрема. У сучасних умовах процесу формування облікової політики приділяється недостатня увага як з боку працівників бухгалтерської служби, так і з боку власників та адміністрації підприємства. Так, незважаючи на значну кількість публікацій, що освітлюють окремі аспекти проблем управління оборотних активів, дослідження цього процесу, його сутності, особливостей, факторів, що впливають на здійснення управління активами підприємства вимагають подальшої розробки.

Метою статті є з'ясування сутності оборотних активів, аналіз класифікації оборотних активів підприємства для побудови бухгалтерського обліку в управлінні та особливостей щодо управління ними на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «оборотні активи» в економічній теорії має кілька синонімів (оборотні кошти, майнові цінності підприємства, оборотний капітал, робочий капітал), однак незважаючи на різноманітність термінів, економічна сутність цього поняття трактується у вітчизняній та зарубіжній літературі досить однозначна. Найчастіше оборотні активи підприємства визначаються як грошові ресурси або група мобільних активів підприємства, із періодом використання до одного року, які безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня ліквідності повинні забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями. Зважаючи на це визначення бачимо, що оборотні активи підприємства посідають вагомe місце в системі управління та потребують значної уваги.

Дослідивши визначення терміну «оборотні активи», можна стверджувати, що найпоширенішими є декілька підходів розуміння досліджуваного об'єкта (табл. 1).

Таблиця 1. Систематизація підходів авторів щодо поняття «оборотні активи» в економічній літературі

№	Джерело	Визначення
1	Данілов О. Д.	Оборотні фонди – це частина виробничих фондів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються у кожному виробничому циклі, втрачають натуральну форму і переносять свою вартість на готову продукцію
2	Кривенко К. Т.	Оборотний капітал – частина продуктивного капіталу, вартість якої входить у створені товари цілком і яка повністю повертається у грошовій формі після їх реалізації
3	Філімоненко О. С.	Оборотні активи – це сукупність матеріально-речових цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому циклі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу

4	Білик М. Д.	Оборотні активи – це група мобільних активів із періодом використання до одного року, що безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня їх ліквідності мають забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями
5	Мельничук К. С.	Оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу, чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу
6	Федосов В. М.	Оборотні активи – грошові кошти і мобільні активи, що перетворюються на грошові кошти протягом одного виробничого циклу, які забезпечують неперервність процесу виробництва й обігу та отримання прибутку від звичайної діяльності.

Розглянувши підходи авторів, можна визначити декілька підходів розуміння досліджуваного об'єкта. Так, згідно з першим підходом оборотні активи розглядаються як майнові цінності і такої думки дотримуються О. Д. Данілов, К. Т. Кривенко, О. С. Філімоненко, інший підхід розглядає їх як грошові кошти, дану думку висловлювали – М. Д. Білик, К. С. Мельничук, В. М. Федосов.

Питання, пов'язані з бухгалтерським обліком оборотних активів, досліджуються не тільки в наукових працях та літературних джерелах, а і в періодичних виданнях. Проаналізувавши отримані дані про питання, які досліджувалися в періодичних виданнях можна зробити висновки, що серед шести основних питань (управління 19 %, економічна сутність 13 %, облік 13%, аналіз 30 %, ефективність використання 19 %, класифікація 6 %), які розглядалися авторами, найбільша кількість припадає на аналіз оборотних активів і становить в питомій вазі 30 %, це є обґрунтованим, адже на сьогоднішній день це питання є досить вагомим оскільки у сучасних умовах господарювання головною метою підприємств стає сталий розвиток.

Для більшості підприємств кризові явища в економіці призводять до нестачі оборотних коштів, що у свою чергу знижує ефективність діяльності підприємства та погіршення його фінансового стану та ділової активності. Виявити причини такого стану та визначити шляхи удосконалення управління оборотними активами можна лише за допомогою інструментів аналізу оборотних активів.

Також важливого значення має два напрямки дослідження, такі як ефективність використання та управління оборотними активами, кожен з яких у питомій вазі досліджених займає 19 %. Дані питання є взаємозв'язані та відіграють схожу роль на підприємстві, оскільки від управління та ефективності використання ними залежать не лише процес матеріального виробництва, але й фінансова стійкість та ліквідність підприємства, тобто ефективне використання оборотних активів на підприємстві потребує якісного управління ними.

Від раціонального розміщення та ефективності використання оборотних активів фінансовий стан підприємства залежить найбільше. Структурні зрушення, прискорення оборотності, загальна динаміка не тільки визначають фінансову стійкість і платоспроможність підприємства, а й можливість стійкого економічного зростання. Для добре і стабільно працюючого підприємства характерною є стійка структура поточних активів. Проте структурні зміни можуть бути зумовлені не тільки цілями внутрішнього фінансового менеджменту, а й зовнішніми факторами, визначальними серед яких є інфляція. В умовах інфляції зростають невизначеність і

ризик, що вимагає особливої уваги аналітиків в оцінках оборотних активів. Насамперед з інфляцією пов'язана оборотність активів. Чим повільніша оборотність, тим більше завищуються сума прибутку, якщо для оцінки оборотних матеріальних активів не застосовують метод ЛФО. По-друге, при інфляції суттєве значення має розподіл активів на монетарні і немонетарні. Вкладення у грошові активи приведуть до втрати їх покупної спроможності. Причини і наслідки зміни структури за окремими елементами оборотних активів різні.

Управління оборотними активами підприємства здійснюється з метою досягнення певної системи. Розглянемо організаційну модель послідовності аналізу оборотних активів, який представлено на рис. 1.

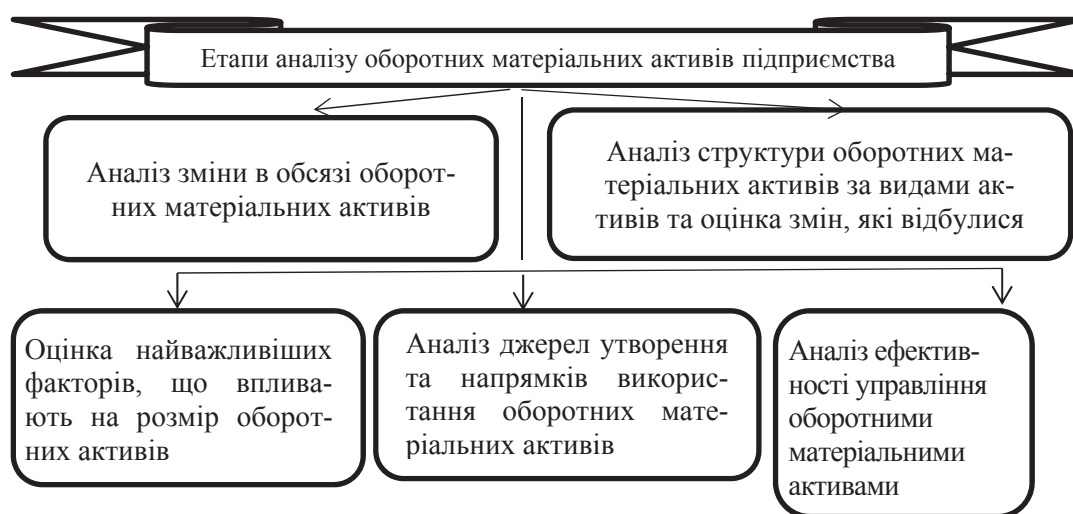

Рис. 1. Організаційна модель послідовності аналізу оборотних матеріальних активів (авторська розробка)

Під стратегією управління оборотними активами виробничого підприємства прийнято розуміти цілеспрямований процес формування обсягу та складу оборотних активів, який дозволяє забезпечити досягнення стратегічних цілей та завдань управління.

Як видно з рис. 1 на першому етапі необхідно оцінити загальний розмір оборотних матеріальних активів підприємства та проаналізувати зміну їх обсягу впродовж звітного періоду. При проведенні цієї роботи визначається також питома вага оборотних матеріальних активів в загальному обсязі оборотних активів та майна в цілому, її зміна протягом періоду. Оскільки економічні ресурси надаються підприємству на платній основі, кожне підприємство зацікавлене в скороченні своїх фінансових потреб з метою мінімізації витрат на їх обслуговування. Це може бути досягнуто шляхом планування потреби підприємства в формуванні оборотних активів, нормуванні обсягів окремих груп оборотних активів, контролю за ступенем виконання розроблених планів і нормативів та організації роботи з виявлення можливостей скорочення потреби в оборотних активах.

На другому етапі аналізу проводиться дослідження структури оборотних матеріальних активів підприємства за видами активів, а також інших класифікаційних ознак (швидкості обертання, платоспроможності та ліквідності, прибутковості,

інфляційної захищеності тощо). Розглянемо сутність кожної класифікаційної ознаки управління оборотними матеріальними активами більш детально.

Прискорення швидкості кругообороту (або скорочення тривалості обороту) оборотних матеріальних активів. Потреба підприємства в формуванні оборотних матеріальних активів (*ОМА*) залежить від обсягів доходу від реалізації продукції (*T*), тривалості кругообороту (*ПООА*) та тривалості періоду (*Д*). Кількісно ця залежність може бути описана так:

$$OA = T \times POOA / D \quad (1)$$

Зростання обсягів діяльності потребує адекватного зростання потреби в оборотних матеріальних активах, і відповідно – витрат на їх формування. Протидією цьому є підвищення швидкості кругообороту, яке дозволяє скоротити потребу в оборотних матеріальних активах. Можливе скорочення потреби підприємства за рахунок прискорення швидкості кругообороту може бути обчислене таким чином:

$$EOA = (POOA_{\phi} - POOA_{НОРМ}) \times T / D, \quad (2)$$

де $POOA_{\phi}$ – фактичне значення періоду кругообороту активів, в днях;

$POOBA_{НОРМ}$ – оптимальна (нормативна) тривалість кругообороту, в днях.

Забезпечення поточної платоспроможності та ліквідності активів підприємства. Одним із вагомих завдань управління оборотними матеріальними активами є забезпечення умов для стабільної платоспроможності підприємства протягом усього періоду його життєдіяльності. Під платоспроможністю мають на увазі можливість підприємства забезпечувати виконання всіх своїх платіжних зобов'язань для безперервного фінансування господарської діяльності підприємства. Стан поточної платоспроможності визначається обсягом грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства на будь-яку дату порівняно з розміром платіжних зобов'язань та платежів, які на цю дату треба здійснити. Ліквідність підприємства визначається можливістю та тривалістю перетворення в грошову форму всіх оборотних активів, що є у підприємства для виконання зовнішніх зобов'язань. Стан ліквідності характеризує можливість виконання зобов'язань з повернення позикового капіталу за рахунок наявних оборотних активів, та час, потрібний для цього. Управління ліквідністю та платоспроможністю відбувається шляхом дотримання певних пропорцій між обсягом формування матеріальних оборотних активів, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами підприємства.

Підвищення прибутковості використання оборотних матеріальних активів. Будь-яке підприємство зацікавлене в зростанні прибутку, який отримується, зокрема за рахунок ефективного використання обігового капіталу. Досягнення цього завдання потребує:

- дослідження кожного етапу кругообороту активів для визначення понаднормативних активів, активів, що не використовуються в господарському обороті або проносять збитки;
- розробку та реалізацію програми ліквідації виявлених активів та вивільнення грошових коштів, що в них вкладені;

- включення «мертвого капіталу» в роботу.

Забезпечення інфляційної захищеності оборотних активів. Вагомим недоліком оборотних активів є їх інфляційна незахищеність, перш за все, монетарних активів (грошових коштів, дебіторської заборгованості покупців тощо). Гроші, авансовані в формування немонетарних оборотних активів (товарних та інших матеріальних запасів, дебіторської заборгованості постачальників) також певною мірою страждають від інфляції, але рівень інфляційних втрат порівняно менший.

Забезпечення інфляційної захищеності оборотних активів потребує, з одного боку, підтримання певних пропорцій між обсягом монетарних та немонетарних активів, з другого – розробки та впровадження спеціальних інструментів захисту оборотних активів від інфляції. Це дозволяє оцінити основні тенденції в зміні складу оборотних активів та ступінь досягнення відповідних цілей управління.

Досліджуючи питання організації обліку оборотних матеріальних активів, найменше авторів вивчають питання класифікації оборотних активів, а саме 6 %, хоча даний напрямок дослідження має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних активів. Проте, на даний період часу, питання щодо класифікації оборотних активів досліджено достатньою мірою та потребує лише певних незначних удосконалень.

Для задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерський баланс, який відображає фінансовий стан підприємства, надає загальну інформацію як елемент фінансової звітності про наявність активів. Для сприйняття і розуміння даних активу балансу у складі фінансової звітності інформація структурується так, щоб наочно відобразити не тільки наявність, а й платоспроможність підприємства, тобто ймовірність погашення зобов'язань у разі його ліквідації (ліквідність).

Тому активи поділяються на поточні та непоточні, іншими словами, оборотні та необоротні. У зарубіжній практиці кожне підприємство, враховуючи характер діяльності й особливості технології та організації господарських операцій, самостійно вирішує питання поділу активів на оборотні та необоротні. В Україні відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» поділ активів на оборотні та необоротні є обов'язковим.

НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2] визначає, що оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Усі активи, що не є оборотними, класифікуються як необоротні. Таке визначення вимагає розуміння поняття «операційний цикл діяльності», що є дуже істотним в управлінні активами.

Операційний цикл діяльності, який визначає поділ активів, – це проміжок часу між придбанням запасів для відповідної діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції, або наданих послуг, або проданих товарів, або виконаних робіт.

У виробництві операційним циклом діяльності називають середній проміжок часу між придбанням матеріальних запасів для виробництва та отриманням грошових коштів за продану (реалізовану) продукцію. Це означає, що для виробничих підприємств операційний цикл – це середній проміжок часу, необхідний для перетворення грошових коштів на продукт підприємства і далі продукції на гроші, тоб-

то час, необхідний для здійснення загальновідомої формули:

$$Г - З - В - ГП - Г, \quad (3)$$

де $Г$ – грошові кошти; $З$ – запаси; $В$ – виробництво; $ГП$ – готова продукція;
 $Г$ – грошові кошти з прибутком.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку не вимагають дотримуватися визначеного переліку або формату, в якому мають подаватися статті в балансі. У різних країнах статті активу балансу традиційно розміщуються або в порядку від найбільш до найменш ліквідних (США, Канада), або у зворотному порядку (Велика Британія, країни СНД). Нова форма балансу в Україні зберігає порядок ліквідності статей, що традиційно склався в нашій країні.

Так, на наш погляд, доцільно виділити оборотні активи за такою важливою класифікаційною ознакою, як форма функціонування. Відповідно до такою форми виділяють монетарні та немонетарні активи. Розподіл оборотних активів на монетарні та немонетарні дає можливість ідентифікувати оборотні активи підприємства за грошовою ознакою та сприяти належному виконанню інших принципів, а разом і функцій бухгалтерського обліку. В основу побудови обліку в управлінні оборотними активами доцільно покласти класифікацію їх за ознаками, наведеними на рис. 2.

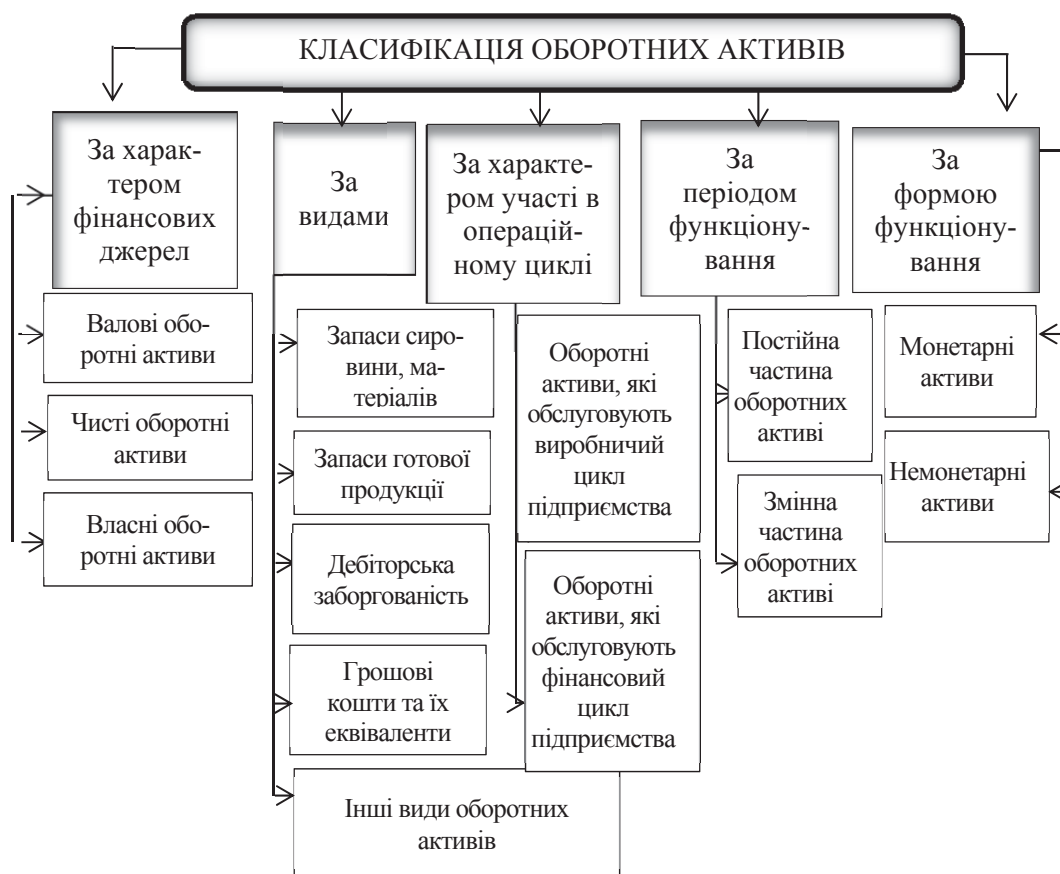

Рис. 2. Класифікація оборотних активів підприємства для побудови бухгалтерського обліку в управлінні, авторська розробка

Відповідно до даних наведених на рис. 2 можна визначити, що немонетарні оборотні активи – це активи, які призначені для реалізації за договорами або для споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу, мають матеріальну форму, їх реальна вартість змінюється з плином часу та зміною цін, монетарні активи ж є зобов'язаннями і грошовими коштами та їх еквівалентами.

Виробничий цикл підприємства характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотних активів, використовуваних для обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів і напівфабрикатів на підприємство і закінчуючи моментом відвантаження виготовленої з них готової продукції покупцям.

Фінансовий цикл (цикл грошового обігу) підприємства являє собою період повного обороту коштів, інвестованих в оборотні активи, починаючи з моменту погашення кредиторської заборгованості за отримані сировину, матеріали і напівфабрикати, і закінчуючи інкасацією дебіторської заборгованості за поставлену готову продукцію.

У ході проведення третього етапу аналізу необхідно кількісно оцінити вплив факторів, що обумовлюють зміни в обсязі оборотних матеріальних активів підприємства. Найважливішими факторами, вплив яких можна оцінити кількісно, є швидкість обертання, структура оборотних матеріальних активів. Оцінка впливу таких факторів, як швидкість обертання, може бути проведена на базі застосування методу ланцюгових підстановок, або на основі кореляційно-регресивного аналізу. Для оцінки впливу на обсяг оборотних активів змін в структурі оборотних матеріальних активів може застосовуватися метод відсоткових чисел.

На четвертому етапі аналізу необхідно оцінити зміни в складі джерел фінансування оборотних матеріальних активів підприємства. Для цього обчислюється обсяг власних оборотних активів підприємства та порівнюється з відповідним показником за попередній період. Питома вага власних джерел фінансування оборотних активів використовується підприємством для оцінки ступеня фінансової стійкості підприємства, його незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

На п'ятому етапі треба проаналізувати джерела формування та напрямки використання оборотних матеріальних коштів виробничого підприємства. Проведення такого аналізу дозволяє з одного боку, визначити стабільність окремих джерел формування оборотних активів з точки зору можливості їх використання в майбутньому, з другого – виявити на фінансування яких програм витрачені кошти, чи є це використання доцільним та чи збережеться в майбутньому структура використання коштів, що склалася.

На шостому етапі аналітичної роботи здійснюється розрахунок та проводиться діагностика ефективності управління оборотними матеріальними активами підприємства. Для проведення цієї роботи використовується система спеціальних показників та коефіцієнтів, які розраховуються та аналізуються в динаміці з використанням рекомендацій та їх нормативних (орієнтовних) значень.

Слід зауважити, що нормативні значення можуть використовуватися лише як орієнтовні, оскільки вони запозичені з літературних джерел та не диференційовані по галузях народного господарства. Більшу аналітичну цінність має вивчення напрямку зміни окремих показників порівняно з попереднім періодом.

Висновки та пропозиції. Підприємство, враховуючи норми чинного законодавства, самостійно визначає облікову політику, фіксуючи у відповідному наказі визначальні аспекти облікового процесу: осіб, відповідальних за зміст фінансових

звітів, порядок розробки документів, підстави для проведення бухгалтерських записів, терміни подання первинних документів до бухгалтерії, форми ведення бухгалтерського обліку та особливості управління оборотними активами підприємства.

Також, на нашу думку, розробляючи політику обліку оборотних матеріальних активів, варто було б на окремому підприємстві розробити спеціальний додаток до Наказу про облікову політику про облік товарно-матеріальних цінностей, де описуються основні моменти щодо обліку та контролю таких активів. У даному додатку варто виділити необхідну інформацію про оборотні матеріальні активи: їх види, склад і структуру, норми закупівель, кількість партії та строки поставок, групи первинних документів, методи оцінки та вибуття виробничих запасів, терміни збігання, відповідальних осіб за контроль, рух та використання оборотних матеріальних активів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні* [Електронний ресурс]: Закон України від 16.07.1999р. № 996–XIV: станом на 07.07.2011р. № 3614-VI. - режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. *Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»*: станом на 07.02.2013 № 73 / Мінфін України // Офіційний вісник України.: Офіц. вид. – К., 2013. – № 19. – С. 97.

3. *Білик М. Д.* Управління фінансами державних підприємств / М. Д. Білик. – К: Знання, КОО. – 1999. – 312 с.

4. *Данілов О. Д.* Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: [навч. посіб.] / О. Данілов, Т. В. Паєнко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.

5. *Мельничук К. С.* Управління оборотними активами підприємства як необхідна складова забезпечення їх ефективної діяльності / К. С. Мельничук // Наука й економіка. – 2009. – № 4(16). – Т. 2. – С. 108 – 112.

6. *Політична економія*: [навч. посібник] / Кривенко К. Т., Савчук В. С., Беляєв О. О. та ін.; За ред. д. е. н., проф. К. Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

7. *Федосова І. В.* Моделі управління запасами у логістичних системах: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.е.н.: спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / І. В. Федосова – Донецьк: Донецький національний університет, 2004.

8. *Філімоненков О. С.* Фінанси підприємств: [навч. посіб.] / Філімоненков О. С. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.